

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, доцента

Сопівник Ірини Віталіївни на дисертаційне дослідження

Житнухіної Катерини Павлівни «Формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів», подане на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання

Дисертаційне дослідження Житнухіної Катерини Павлівни представляє актуальну проблему сучасної психолого-педагогічної науки, що зумовлено суспільно-політичними змінами та трансформаціями. На превеликий жаль, і це зазначено дисертанткою, сучасне суспільство характеризується поляристю цінностей та неузгодженістю соціальних вимог з їх дотриманням у різних сферах діяльності українців та безвідповідальністю у виконанні професійних обов'язків.

Нормативно-правовими засадами виховання дітей та молоді у нашій державі визначено пріоритетність формування почуття відповідальності. Зазначене актуалізує дослідження проблеми формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів. Адже від рівня вихованості майбутніх учителів залежить рівень вихованості їхніх учнів, для яких вони стануть взірцями, прикладами моделі поведінки, конкретних поведінкових актів.

Кожна професія має свою специфіку, яка визначається освітнім середовищем відповідного закладу вищої освіти. Тому формування у майбутніх учителів відповідального ставлення до професії спеціально узгоджується зі змістом та функціонуванням виховної системи закладу вищої освіти педагогічного спрямування. Це зумовлює необхідність перегляду підходів до організації виховної діяльності, оновлення змісту, технологій, засобів, методів і форм роботи в закладі вищої освіти. Отже, можна констатувати, що наявними є об'єктивні і суб'єктивні чинники обґрунтування

проблеми формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів.

Різні аспекти проблеми виховання відповідальності в молоді знайшли своє відображення у наукових працях класиків педагогічної думки та сучасних вітчизняних дослідників. Катерина Павлівна продовжує ці дослідження, зосереджуючи увагу на вихованні відповідальності в молоді, основних напрямках виховної роботи у педагогічних університетах у контексті формування відповідального ставлення до майбутньої професії.

Дисертаційне дослідження К.П. Житнухіної є актуальним та доцільним не лише з погляду суто теоретичних пошуків, а й практичних можливостей формування особистості, відкритої до нового досвіду, активної, цілеспрямованої, з відповідальним ставленням до майбутньої професійної діяльності.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідницької роботи кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини «Формування компетентного вчителя в умовах освітнього середовища педагогічного вищого навчального закладу» (номер державної реєстрації: 0116U007536). Тему затверджено вченою радою Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол № 11 від 24.05.2016 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 14.06.2016 р.).

Основна мета дослідження полягала в узагальненні теоретичних засад проблеми відповідального ставлення до майбутньої професії й обґрунтуванні та апробуванні на цій основі педагогічних умов формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів.

Науковий апарат дослідження К.П. Житнухіної відповідає вимогам до такого роду робіт і є самодостатнім для розв'язання всіх визначених завдань, окреслених дисертанткою. Автор чітко визначає предмет, об'єкт, завдання

дослідження, що позитивно позначилося на здійсненні наукового пошуку, обґрунтуванні положень дисертації в цілому. Така логіка є послідовною, відповідає науковій проблемі праці та спрямована на її системне розв'язання.

На основі вивчення стану дослідженості проблеми у працях зарубіжних та вітчизняних науковців на самодостатньому науковому рівні здійснено якісну характеристику понять «відповідальність», «ставлення», «професійна відповідальність», «формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів» та ін. Причому дефініцію «відповідальність особистості» у психологічному та педагогічному контексті дисертант узгоджує на рівні суспільно-соціальної підпорядкованості: залежно від загальноприйнятих цінностей, норм та правил з особистісним аспектом – результатом ставлення особистості відповідно до встановлених засад життєдіяльності у суспільстві.

Не викликає заперечень твердження К.П. Житнухіної, яке базується на ґрунтовному аналізі психолого-педагогічної літератури, що почуття відповідальності особистості складає основу, вияв інших взаємопов'язаних, взаємодоповнюваних якостей та почуттів особистості: лідерства, дисциплінованості, вимогливості, організованості, почуття обов'язку, професіоналізму, професійної позиції, професійної компетентності, самостійності, ініціативності тощо. Вказані якості та почуття й складають структуру відповідальності особистості, що подана дисертанткою схематично.

Позитивної оцінки заслуговує виокремлення чинників, що визначають вибір молодою людиною певної професії та закладу освіти для її здобуття: основні уявлення про сутність обраної діяльності, її специфіку; інтерес до процесу та результатів професійної діяльності; узгодження сутності та результатів професії із життєвими очікуваннями, тобто того, настільки процес та результат обраної професії узгоджується з перспективною життєвою концепцією особистості абітурієнта (за умови, що він уже розробив первинну концепцію життя та обирає професію свідомо, а не абияк, за батьківською вимогою чи з інших несвідомих, вимушених причин); певний рівень

психологічної готовності щодо визначення майбутньої професії як складника своєї життєдіяльності; ймовірність здобуття вищої освіти для обраної сфери професійної діяльності (інтелектуальний, творчий та інші потенціали, виражені, передусім, результатами ЗНО); вияв здібностей до обраної професії.

Виходячи із завдань дослідження автором розроблено та послідовно охарактеризовано структуру професійної відповідальності особистості, що сприяло чіткому визначенню критеріїв і відповідних показників сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів, добору комплексу взаємопов'язаних методів педагогічної діагностики, які застосовувалися на констатувальному етапі експерименту і забезпечили одержання вірогідних результатів щодо рівнів сформованості означеної якості та дали змогу з'ясувати недоліки, що потребують усунення і коригування.

Автор дослідження обґрунтовує та виокремлює такі критерії: мотиваційно-вольовий, когнітивний, поведінково-рефлексійний. Кожному із критеріїв відповідають конкретні показники. Наприклад, мотиваційно-вольовому критерію, який констатує рівень обізнаності студентів про зміст особистісних моральних якостей, розуміння сутності феномену честі як базової цінності тощо, відповідають такі показники: визначення відповідальної поведінки як професійної позиції; професійно-пізнавальний інтерес; потреба у професійному самовдосконаленні; усвідомлення значущості майбутньої педагогічної діяльності; позитивно-емоційне ставлення до майбутньої педагогічної професії та її суб'єктів. Що ж стосується когнітивного критерію, то він характеризує усвідомлення студентами сутності поняття «відповідальне ставлення до майбутньої професії педагога» та визначає рівень їхніх знань про сутність та прояви лідерства, дисциплінованості, вимогливості, організованості, почуття обов'язку, професіоналізму, професійної позиції, компетентності, самостійності, ініціативності; нормативно-правові засади відповідального ставлення до майбутньої професії педагога. Безумовно, що поведінково-рефлексійний

критерій засвідчує практичний аспект сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів, саме тому він визначає навички ефективної професійної взаємодії; відповідальні вчинки; адекватна оцінка та самооцінка; здатність до рефлексії своєї діяльності; уміння прогнозувати наслідки своєї поведінки.

Цілком доречним, на нашу думку, є те, що розробку критеріїв та показників автор пов'язує із встановленням рівнів сформованості об'єкта дослідження. Характеристика рівнів сформованості цієї якості подається автором на с. 86–90 дисертації.

Позитивної оцінки заслуговує також проведене дисертантом опитування роботодавців – 24 працівників відділів освіти та 28 представників адміністрації шкіл різних регіонів України (Вінниця, Дрогобич, Умань, Харків), на основі чого виокремлено проблему неврахування регіональної специфіки у підготовці майбутніх учителів.

Пошукувач послідовно застосовує низку теоретичних та емпіричних методів, а також методик: авторських анкет, тестів та опитувальників з метою діагностики виховних чинників (перешкод та умов) формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів; самооцінки рівня сформованості зазначеної якості.

Згідно з результатами констатувального етапу експерименту, проведеного автором, переважна кількість студентів педагогічних університетів мають ситуативний рівень сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії (46,3 % ЕГ та 46,4 % КГ); значна частина знаходиться на пасивному рівні сформованості цієї якості (28,2 % ЕГ та КГ); лише 4,8 % ЕГ та 4,4 % КГ виявили мобільний рівень сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії. Це ще раз засвідчує той факт, наскільки проблема є актуальною для вивчення і знаходження продуктивних шляхів її розв'язання.

Одним із важливих завдань дослідження автор вбачає в обґрунтуванні педагогічних умов формування відповідального ставлення до майбутньої

професії у студентів педагогічних університетів, зокрема таких: цілеспрямована позитивна мотивація до самоосвіти, досягнення соціально значущих результатів праці та самореалізації; удосконалення змісту, застосування інноваційних форм і методів аудиторної та позааудиторної виховної роботи; набуття досвіду планування й організації професійної діяльності та мобільного ухвалення рішень у педагогічних ситуаціях.

К.П. Житнухіна доводить, що визначені умови сприяють позитивному результату не самі по собі, а в результаті взаємодоповнювальності, взаємодії. Реалізацію педагогічних умов формування відповідального ставлення до майбутньої професії в процесі професійної підготовки студентів у педагогічному університеті забезпечено на глобальному (загальнолюдські цінності, складником яких є відповідальне ставлення до себе, до інших, до світу), державному/регіональному (цінності та інтереси держави, громади, місця проживання здобувачів освіти) та локальному (виховна концепція діяльності педагогічних університетів) рівнях.

Виконане дисертаційне дослідження носить експериментальний характер, що уможливило авторові перевірити ефективність упровадження педагогічних умов, що підтверджено позитивними змінами у рівнях сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії студентів експериментальної групи, виявленими під час проведення контрольного зрізу. Вдале застосування наукових методів дозволило дисертанту отримати нові наукові результати та зробити відповідні висновки й узагальнення. Отримані результати наукового дослідження К.П. Житнухіної ґрунтовно викладені у третьому розділі дисертації.

В дисертації використано 241 джерельне найменування, із них – 12 іноземними мовами, що є позитивним аспектом виконаної праці.

Структура дисертації відповідає логіці наукового дослідження, послідовно розкриває основні завдання наукового пошуку автора.

Результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані: основні його положення висвітлено у 16 (14 одноосібних) наукових

публікаціях. Заслуговує на увагу широка географія апробації результатів дослідження. Зміст автореферату є ідентичним змісту дисертації. У праці зроблені відповідні узагальнення й висновки, оформлені додатки, які можуть бути використані теоретиками і практиками вищої професійної освіти. Усе це та інше становить наукову новизну праці, яка написана грамотною, сучасною українською мовою.

Високо оцінюючи наукове та практичне значення результатів дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції:

1. У першому розділі дисертації здобувачка здійснила аналіз зарубіжного досвіду вирішення проблеми формування відповідального ставлення до майбутньої професії. Вважаємо, що дисертаційне дослідження значно виграло б, якби було складено порівняльну характеристику досвіду української та зарубіжної практики у контексті досліджуваної проблеми, зокрема, в європейських країнах.

2. У дисертації визначено негативні чинники, які, перешкоджають формуванню відповідального ставлення до професійної діяльності та причини переважання ситуативного та пасивного рівнів сформованості відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів. Дисертаційна праця виграла б, якби авторка розкрила у тексті роботи, яким чином враховувалась дія визначених чинників під час організації формувального етапу експериментально-дослідної роботи.

3. На етапі формувального експерименту необхідно було б приділити більшу увагу питанню проведення диференційованої роботи із студентами, які виявили різні рівні сформованості відповідального ставлення до професійної діяльності.

4. Дисертанткою визначено експериментальну базу дослідження. На нашу думку, варто було б вивчити і хоча б коротко охарактеризувати особливості освітнього середовища та зміст виховної діяльності залучених до експерименту ЗВО у розрізі досліджуваної проблеми.

5. Оскільки дисертаційна робота присвячена актуальним аспектам професійної підготовки майбутніх учителів, варто було б у роботі з'ясувати також особливості виховання означеної якості не лише у студентів спеціальності 013 Початкова освіта, а й інших спеціальностей.

Висловлені побажання і зауваження не знижують наукової цінності дисертації, не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження і є приводом для наукової дискусії.

Враховуючи актуальність розробленої проблеми, наукову новизну положень дисертації, обґрунтованість і достовірність отриманих результатів, їх теоретичну і практичну значущість та відповідність дисертації встановленим вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» вважаємо, що дисертаційне дослідження, виконане на тему «Формування відповідального ставлення до майбутньої професії у студентів педагогічних університетів», є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка має теоретичне й практичне значення для педагогічної науки, а її автор – Житнухіна Катерина Павлівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент :

Доктор педагогічних наук, доцент

В.о. завідувача кафедри соціальної роботи та реабілітації

Національного університету біоресурсів

і природокористування України

І.В. Сопівник

